

ПРОБЛЕМИ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ КОРИСТУВАЧІВ БІБЛІОТЕК АГРАРНОГО ПРОФІЛЮ В УМОВАХ КРИЗИ: ПРО ЩО НЕ БУДЕ СКАЗАНО В МАНІФЕСТІ УБА

Ігнатюк М. В.

Бібліотека Житомирського національного агроекологічного університету

У статті розглянуто проблеми підготовки Маніфесту Української бібліотечної асоціації «Бібліотеки в умовах кризи» щодо бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів бібліотек аграрного профілю, можливі шляхи і методи пом'якшення впливу кризових явищ.

Ключові слова: бібліотечно-інформаційне обслуговування, криза бібліотек, сільське господарство, агроекологія, Українська бібліотечна асоціація, маніфест.

Зміни в соціально-політичному середовищі країни, потреба долати наслідки граб'язницьких дій попередньої влади, необхідність протидії агресії сусідньої держави призводять до скорочення бюджетних видатків на фінансування багатьох соціальних інституцій, у т. ч. і бібліотек. Відтак, останнім часом ситуація у книгозбірнях України склалася катастрофічна.

Але ж бібліотеки – це інвестиції в майбутнє! А такі інвестиції зрозумілі лише зрілому суспільству, яке чітко усвідомлює, що достатнє фінансування бібліотек сприяє як розвитку культурної сфери в цілому, так і особистісному розвитку кожного громадянина зокрема. Сучасна бібліотека – це не тільки доступ до друкованих джерел інформації та безкоштовного Інтернету, це – опора духовного і громадянського життя країни, фігурально – культурне щеплення нашому суспільству, яке (під впливом різних, переважно – зовнішніх, чинників) частково втратило свої ціннісні орієнтири.

Таку професійну позицію поділяють і бібліотекарі Житомирської області.

Сьогодні постала нагальна потреба у підготовці національного документа, що визначав би програмні засади, спрямування і принципи діяльності бібліотек України у сучасних суспільно-політичних та соціально-економічних умовах, які можна охарактеризувати як системну кризу.

Активні члени Української бібліотечної асоціації (УБА) розпочали підготовку Маніфесту «Бібліотеки в умовах кризи» [7], який створюється на основі результатів

всеукраїнського обговорення із залученням до дискусії партнерів УБА та представників зацікавлених сторін: культури, освіти, громадянського суспільства, органів державної влади і місцевого самоврядування, бізнесу тощо.

Маніфест – це публічна декларація принципів і намірів, що часто носить політичний характер [2]. Головне в маніфесті – визначення того, чого ви прагнете досягнути, та обґрунтування необхідності втілення цих прагнень. Часто маніфест містить заклик до об'єднання зусиль для досягнення викладеної в ньому мети.

У міжнародному бібліотечному співтоваристві маніфести і декларації здебільшого є основними програмними документами.

Маніфест ІФЛА/ЮНЕСКО про публічну бібліотеку (1994) [10] підкреслює важливість всебічної поінформованості громадян, що надає їм змогу реалізовувати свої демократичні права та відігравати активну роль у суспільстві.

Олександрійський Маніфест про бібліотеки «Інформаційне суспільство в дії» (2005) [8] проголошує, що «бібліотеки та інформаційні служби життєво важливі для демократичного й відкритого інформаційного суспільства» і додає, що бібліотеки є суттєвими важелями підвищення рівня поінформованості громадян і забезпечення максимально прозорого управління.

Маніфест ІФЛА з прозорості, раціонального управління та свободи від корупції (2008) [9] закликає бібліотеки та інформаційні служби розширити свою місію, бути активнішими учасниками процесів ефективного управління і боротьби з корупцією. Особливо важливу роль книгозбірні можуть відігравати в інформуванні громадян про їхні права та документи, якими ці права надаються і гарантуються.

У Ліонській декларації про доступ до інформації та розвиток (2014) [11] міститься заклик до держав – членів Організації Об'єднаних Націй взяти міжнародне зобов'язання щодо утримання (подальшого фінансування) програми розвитку Організації Об'єднаних Націй на період після 2015 р. для того, щоб кожен громадянин мав доступ до інформації, міг зрозуміти, як використовувати і поширювати інформацію, необхідну для сприяння сталому розвитку та демократичному суспільству.

Усі ці міжнародні програмні документи підписані й Українською бібліотечною асоціацією.

Поза сумнівом, Маніфест Української бібліотечної асоціації «Бібліотеки в умовах кризи», що розробляється, стане своєчасною публічною декларацією принципів і намірів українського бібліотечного співтовариства в існуючих соціально-економічних умовах.

Водночас, Маніфест не зможе розкрити особливості всіх без винятку українських

бібліотек, зокрема тих, що мають вузьку галузеву направленість.

Так, мій власний досвід участі в робочій групі УБА з підготовки Маніфесту показав, що специфічні проблеми сільськогосподарських бібліотек, особливо в частині бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів, не можуть бути до нього внесені.

А між тим в Україні, державі з найпотужнішим на європейських теренах аграрним потенціалом, доступ виробників сільськогосподарської продукції до передових аграрних знань є запорукою її соціально-економічного зростання, гарантією стабільного забезпечення всіх громадян України продовольством у необхідній кількості, асортименті та якості (тобто, гарантією стратегічної продовольчої безпеки) [3].

Агропромисловий комплекс дає близько 9–13% валової доданої вартості країни, є одним з основних бюджетоутворюючих секторів національної економіки, частка якого у зведеному бюджеті України в останні роки сягає в середньому 20%, а у товарній структурі експорту – перевищує чверть загального обсягу, забезпечуючи перше місце на світовому ринку в реалізації соняшникової олії, друге місце – в експорті зернових (крім рису) [4].

Проте, конкурентні позиції вітчизняної сільськогосподарської продукції на зовнішніх ринках не є стабільними внаслідок незавершеності процесів адаптації до європейських вимог щодо якості та безпечності харчових продуктів, значних коливань цін на світовому ринку, нестійкості торговельних відносин з країнами-імпортерами.

23 травня 2012 року Кабінетом Міністрів України було прийняте розпорядження № 303-р «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції формування державної системи сільськогосподарського дорадництва на період до 2015 року» [6]. На жаль, більшість заходів, передбачених цим документом, виконано не було.

У 2015 році розпочалося публічне обговорення «Стратегії розвитку сільського господарства і сільських територій в Україні на 2015–2020 роки», завершення якого передбачалося 15 травня 2015 року [4].

Наразі визначені основні напрямки майбутньої стратегії:

- наближення аграрного законодавства України до законодавства ЄС;
- дерегуляція в агропромисловому комплексі;
- фактори виробництва в агропромисловому комплексі.

Також визначені вектори розвитку аграрної політики у сфері науки, освіти та інновацій, управління виробництвом і ринком в АПК, державної підтримки та оподаткування сільського господарства. Зокрема, визначено напрямки розвитку сільських територій, управління ресурсами в сільському господарстві.

Метою Стратегії є створення організаційно-економічних умов для ефективного соціально спрямованого розвитку аграрного сектора, стабільного забезпечення населення якісною та безпечною вітчизняною сільськогосподарською продукцією, а в промисловості – сільськогосподарською сировиною, забезпечення виробництва продукції з високою доданою вартістю, нарощування обсягів на світовому ринку вітчизняної експортної сільськогосподарської продукції та продовольства.

У проєкті Стратегії одними з основних проблем розвитку аграрного сектора національної економіки названі наступні проблеми:

- недостатній сучасний рівень агротехнологій (сівозміни, добрива, обробіток ґрунту, системи захисту рослин та багаторічних насаджень), що не забезпечує отримання екологічно безпечних та економічно ефективних результатів сільськогосподарської діяльності;
- непоінформованість значної частини сільськогосподарських товаровиробників про кон'юнктуру ринків (внутрішнього та зовнішніх) та умови ведення бізнесу в галузі;
- недостатній рівень впровадження досягнень науково-технічного прогресу і поширення прогресивних технологій для практичного застосування.

Найоптимальніший шлях вирішення означених проблем – створення і розвиток національної мережі поширення аграрних знань, який включає в себе інформування сільгоспвиробників щодо сучасної аграрної технології, кон'юнктури вітчизняного і зарубіжного ринків та особливості ведення бізнесу в галузі сільського господарства.

Особливості аграрних знань наступні:

- чітка регіональна специфіка, що вимагає врахування різноманітних суто місцевих чинників: географічне розташування, клімат, склад ґрунтів, гідрологічні та екологічні умови, доступ до енергоресурсів, адміністративно-законодавчі особливості, фінансово-економічна ситуація, традиційні методи господарювання, соціологічні, освітні та культурні особливості населення та ін.;
- аграрні знання недостатньо конкретизовані, мають більш описовий характер;
- іноді сучасні аграрні знання суперечать традиційним для даної території методам господарювання, через що потенційні користувачі – сільгоспвиробники – піддають їх сумніву та критиці.

Проблематика аграрних знань поділяється на два аспекти:

- перший аспект – проблематика відбору джерел знань і формування на цій

основі джерел доступних для розуміння споживача;

– другий аспект – проблематика доведення аграрних знань до споживача та формування зворотного зв'язку «споживач – джерело знань».

Доцільно ввести поняття **«Поширення аграрних знань»**.

Поширення аграрних знань – це діяльність, спрямована на передачу користувачам спеціально відібраної достовірної, науково обґрунтованої і апробованої інформації, що враховує національну та регіональну специфіку, необхідну для забезпечення ефективного виробництва й реалізації конкурентоздатної та якісної продукції з урахуванням мінімізації пов'язаної з таким виробництвом негативного впливу на екологічний стан довкілля і здоров'я людини.

Головні завдання поширення аграрних знань:

– вивчення (з метою формування культури запитів) працівників аграрних підприємств, фермерських і присадибних господарств, студентів та аспірантів, які опановують спеціальності сільськогосподарського напрямку, – як користувачів аграрних знань, тобто – дослідження середовища розповсюдження знань;

– пошук необхідної користувачам інформації і формування знань з представленням їх у найдоступнішому для сприйняття вигляді;

– ефективна передача аграрних знань з науково-дослідницької у практичну площину;

– організація для користувачів доступу до інших галузей знань (поза межами аграрної галузі);

– пропаганда аграрних знань.

Найбільш економічно ефективним способом розповсюдження аграрних знань є сільськогосподарське консультування через спеціальні інформаційно-консультаційні служби.

Система поширення аграрних знань охоплює дедалі ширше коло напрямків у навчально-освітній та консалтинговій діяльності, організованій для населення аграрних регіонів через залучення фахівців з різних напрямків аграрного сектора. Сьогодні особлива роль на сільськогосподарські інформаційно-консультаційні служби покладається тоді, коли збільшення виробництва сільськогосподарської продукції пов'язане зі значними труднощами, а в умовах жорсткої конкуренції серед агровиробників, як в Україні, так і на зовнішніх ринках (особливо під час укладання угоди про асоціацію між Україною та ЄС), масово банкрутують сільгоспвиробники, які працюють неефективно. Головним завданням

таких інформаційно-консультаційних служб є сприяння вирішенню проблем аграрних виробників шляхом інтеграції найновіших досягнень освіти й аграрної науки в реальне сільськогосподарське виробництво, забезпечення взаємодії з організаціями, що мають вплив на розвиток аграрного сектора. Бібліотеки аграрного профілю повинні стати системотворчим елементом сільськогосподарських інформаційно-консультаційних служб.

Але, водночас, в проєкті Стратегії розвитку сільського господарства і сільських територій в Україні на 2015–2020 роки немає навіть згадки ні про сільськогосподарські інформаційно-консультаційні служби, ні про необхідність поширення аграрних знань.

Між тим, використання потенціалу бібліотек агроекологічного профілю, як найважливішої частини сільськогосподарських інформаційно-консультаційних служб, для розвитку сільського господарства і сільських територій в Україні дасть можливість забезпечувати користувачів достовірною, науково обґрунтованою і апробованою інформацією, що враховує національну та регіональну специфіку.

Сучасне поширення аграрних знань характеризується різким збільшенням обсягів інформації і глобальним ускладненням систем її зберігання та пошуку. Часто інформація, яку шукає користувач, може бути отримана лише в процесі вибірки з багатьох джерел, але в узагальненому вигляді – відсутня. Фахівці фіксують зростання дефіциту необхідної користувачу інформації в умовах її загального перевиробництва.

Ситуація ускладнюється обмеженими можливостями людини сприймати та осмислювати інформацію у великих обсягах, будучи обмеженою в часі і при наявності великої кількості так званого «інформаційного сміття», що заважає виокремлювати та відсортовувати потрібну інформацію. Згідно з аналітичними оцінками споживачів, корисні сільськогосподарським фахівцям наукові і технічні дані містяться не більш ніж у чверті нової літератури [5].

Інформація аграрного профілю, що є у відкритому доступі (насамперед, у мережі Інтернет), слабо структурована, багаторазово дубльована, часто неактуальна й перевантажена прямою і прихованою рекламою. Окрім того, перевірити наукову та практичну достовірність більшої частини такої інформації складно, тим паче у специфічних умовах, характерних для території господарювання.

Зростають і темпи старіння інформації. Переважна більшість користувачів потребує поточної актуальної інформації, опублікованої в останні роки. Актуальність сільськогосподарської інформації прямо залежить від розвитку й специфіки галузі: в галузях агрономії, ґрунтознавства – від 10 до 15 років, ветеринарії – від 5 до 10 років, економіки сільського господарства та агроекології – від 3 до 5 років [1].

Найбільше цікавлять користувачів видання, опубліковані в останні 1,5 роки (62%), протягом останніх 1,5–5 років (31%), 6–10 років тому (6%) та видання, оприлюднені 10 років тому і пізніше (7%) [1].

Таким чином, основна проблема бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів бібліотек аграрного профілю полягає в тому, що посадовці не враховують роль і можливості бібліотек як системотворчого елемента розповсюдження аграрних знань.

На жаль, ці ж проблеми актуальні й для інших спеціалізованого та спеціального призначення бібліотек.

Маніфест Української бібліотечної асоціації «Бібліотеки в умовах кризи» – лише початок відкритого діалогу бібліотечної спільноти з владою, бізнесом і громадянським суспільством, подальшим кроком якого повинне стати активне залучення бібліотек до процесу прогресивних державних перетворень.

Стратегії розвитку держави і суспільства, спрямовані на подолання негативних явищ в економіці і культурі, становлення усвідомленої та активної громадської позиції не можуть відбутися без використання потенціалу бібліотек, як надзвичайно важливого соціального інституту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аббакумова Н. П. Электронное информационное поле в области АПК / Н. П. Аббакумова, М. А. Аветисов // Библ. дело. – 2004. – Спец. вып. : Всеобщая доступность информации : материалы девятой междунар. науч. конф., (Москва, 22–24 апр. 2004 г.). – М., 2004. – С. 138–139.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад.: В. Т. Бусел, М. Д. Василега-Дерибас, О. В. Дмитрієв ; авт., кер. проекту, голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : Перун, 2005. – С. 644.
3. Вергунов В. А. Науково-організаційні та методологічні основи становлення й розвитку вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи в агрономії / В. А. Вергунов // Історія укр. науки на межі тисячоліть : зб. наук. пр. – 2007. – Вип. 30. – С. 9–16.
4. Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки України на період до 2020 року [Електронний ресурс] : проект – Режим доступу : http://agroua.net/news/news_49799.html. – Назва з екрану. – Перевірено: 05.05.2015.

5. Пирумова Л. Н. Интеграция научных информационных ресурсов по проблематике АПК в современных условиях [Электронный ресурс] : доклад [Всерос. библиотечный конгресс, Пермь, 13–18 мая 2012 г.] / Л. Н. Пирумова // Информ. бюл. Рос. библиотечной ассоц. – 2012. – № 65. – Режим доступа : <http://www.rba.ru/content/resources/bulletin/ib65/rba65.pdf>. – Проверено: 05.05.2015.
6. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції формування державної системи сільськогосподарського дорадництва на період до 2015 року [Електронний ресурс] : розпорядження КМУ від 23 трав. 2012 р. № 303. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KR120303.html. – Назва з екрану. – Проверено: 05.05.2015.
7. Регіональні обговорення «Бібліотеки в умовах кризи» (04.02.2015) [Електронний ресурс] / УБА. – Режим доступу : <http://ula.org.ua/ua/news/%203020%20-%20rehionalni%20-%20obhovorennia%20-%20biblioteky%20-%20v%20-%20umovakh%20-%20kryzy>. – Назва з екрану. – Проверено: 05.05.2015.
8. Alexandria Manifesto on Libraries, the Information Society in Action [Електронний ресурс] / IFLA. – Режим доступу : <http://www.ifla.org/publications/alexandria-manifesto-on-libraries--the-information-society-in-action>. – Назва з екрану. – Проверено: 05.05.2015.
9. IFLA Manifesto on Transparency, Good Governance and Freedom from Corruption [Електронний ресурс] / IFLA. – Режим доступу : <http://www.ifla.org/files/assets/faife/publications/policy-documents/transparency-manifesto-en.pdf>. – Назва з екрану. – Проверено: 30.05.2015.
10. IFLA/UNESCO Public Library Manifesto 1994 [Електронний ресурс] / IFLA. – Режим доступу : <http://www.ifla.org/publications/iflaunesco-public-library-manifesto-1994>. – Назва з екрану. – Проверено: 05.05.2015.
11. Lyon Declaration on Access to Information and Development [Електронний ресурс] / IFLA. – 2014. – Режим доступу : <http://www.lyondeclaration.org/content/pages/lyon-declaration.pdf>. – Назва з екрану. – Проверено: 05.05.2015.